

AZ APAHIDAI SÍRLELET.

Az 1887. és 1889. évek örökre emlékezetesek lesznek hazai régészetünk történelmében. Nem tekintve azt a számos régészeti leletet, a melyet már ismert lelhelyeken rendszeresen kutató régészek fedeztek fel, ez esztendők folytában három nevezetes aranyleletet hozott napfényre a véletlen szerencse, a melyek nem csak a bennök kapott fém tetemes értékével érdemlik meg a kincs elnevezését, hanem a tudományos, műtörténelmi és néprajzi becsokkal is valóságos kincsek. Az első volt a krásznai aranyrudak lelete, a mely, a mint annak idején e szakosztályban fejtegetni szerencsém volt, tisztába hozott egy nevezetes római közgazdasági kérdést, a mely iránt addig a legnagyobb szaktekintélyek is csak sejtelemként mertek véleményt nyilvánítani; a második a szilágy-somlyói kincs, a mely tárgyai sokaságával, sokféleségével még jobban meglep mint aranymenyiségével; harmadiknak csatlakozik hozzájuk az apahidai sírlelet, a mely kevesebb aranyanyagot tartalmaz ugyan, de tárgyai szépségében nem enged semmit az előbbennek, sőt változatosság tekintetében némileg túl is tesz rajta; érdekes voltát pedig főleg annak köszöni, hogy egy tiszteletre méltó régiségnek, a melyet 1831-ben gonosz kezek elpusztítának, csaknem hű hasonmását hozván napfényre, ismét alkalmat nyújt az érdekelteknek szépségében gyönyörködhetni. Nekünk pedig ez a lelet kiválóan azért felette érdekes és becses, mivel sikerült nekünk birtokába jutni, és ma már büszkén mutogathatjuk régiség-tárunkban.

A lelet megtalálásának történelmét a következőkben foglalom egybe:

Folyó 1889. év július 14-én délelőtt mintegy 10 órakor állított bé hozzám Magyary Sándor apahidai haszonbérlő ur két cigány napszámos kíséretében, a kiknek egyikét már azelőtt ismertem volt, mivel az apahidai kavicsbányában lelt apró bronztöredékeket és cse-

repeket hozott volt hozzám, és a kinek a neve Lőrincz András. „Uram,“ mondá Magyary, „ezek a jó emberek valami régiségeket lelték, és ide hoztuk, hogy ha beválik, vegye meg a muzeum számára.“ Ezzel a napszámos összefogott kötényéből elévett egy fekete kancsót és letette előmbe az asztalra. A kancsót a kezembe vevén, és látván, hogy felületének mind a négy oldalán dombormű van, első pillanatra öntött vasra gondoltam, de levén a kantán egészen friss törés, a mely tiszta fehérségben tündöklött, azt kezdém nagyítóval vizsgálgatni, a mire Magyary ur mosolyogva azt mondá: „igen, kérem, ez tiszta ezüst, és van még egy,“ ezzel oda állította a második kantát az elsőnek tökélyes hasonpárját, elérakta a kanták levált tömör ezüst füleit és az egyiknek letört szájpárkányát, és aztán e szókkal: „de van még egyéb is“ mosolyogva előmbe rakott egy csomagból egy sorozat kápráztható aranyékszert. Magamhoz térve első ámulatomból kezdtem kérdezni, hogy e kincset hol lelték; „Apahidán a kavics-bányában“ volt a válasz. A csak oláhul tudó napszámosokat apróra kikérdezve, a következőket tudtam meg tőlök.

Tegnapelőtt délután kavicsásás közben egyikünk csákánya belévágott egy kemény tárgyba, a melynek az oldalát be is törte; kifejtettük a tárgyat, ez a kanta volt, a melynek az oldala be van zúzva, a kitört darab szilakra ment, csupán egy nagyobbacska töredéket bírtunk megkapni. Azután óvatosabban kutatva tovább egymásután kiszedtük az ide hozott tárgyakat. Hija nincs, a mit kaptunk mind itt van.

Arra a kérdésemre, hogy nem voltak-e ezek a tárgyak valami edényben, azt mondták, hogy bizony akadtak ott nyomaira rozsdás vashoz szegzett fadaraboknak, és a mikor azt kérdeztem, hogy e nyomok nem koporsó nyomai-e, egyhangúan azt felelték, hogy biz' az lehetett, mert csontok is voltak közte. Hát koponya? kérdém, az is volt, de azt nem hoztuk el, ismét betemettük. Tudják-e hova? igen is, tudjuk.

De hát tudják-e azt, hogy az ily leletet nem szabad eltitkolni? Erre Magyar ur kijelentette, hogy ő ezt tudta és azért fel is jelentette a megyei hatóságnak.

Magyari ur tanácsára az egész leletet elvitték volt mindenek előtt Szathmáry Elek helybeli aranyműves és ékszerész urhoz, a ki a fémet megpróbálta és a leletet megbecsülte. Szathmáry ur becsüje az ő feljegyzése szerint a következő volt:

Az ezüst tárgyak összes súlya $255\frac{1}{4}$ lat, latjának fémértéke 1 fit 20 kr., régiségi becsértéke 10 frt.

Az arany tárgyak összes súlya $262\frac{1}{2}$ aransúly, aransúlyának fémértéke 5 frt 60 kr., régiségi becsértéke 10 frt.

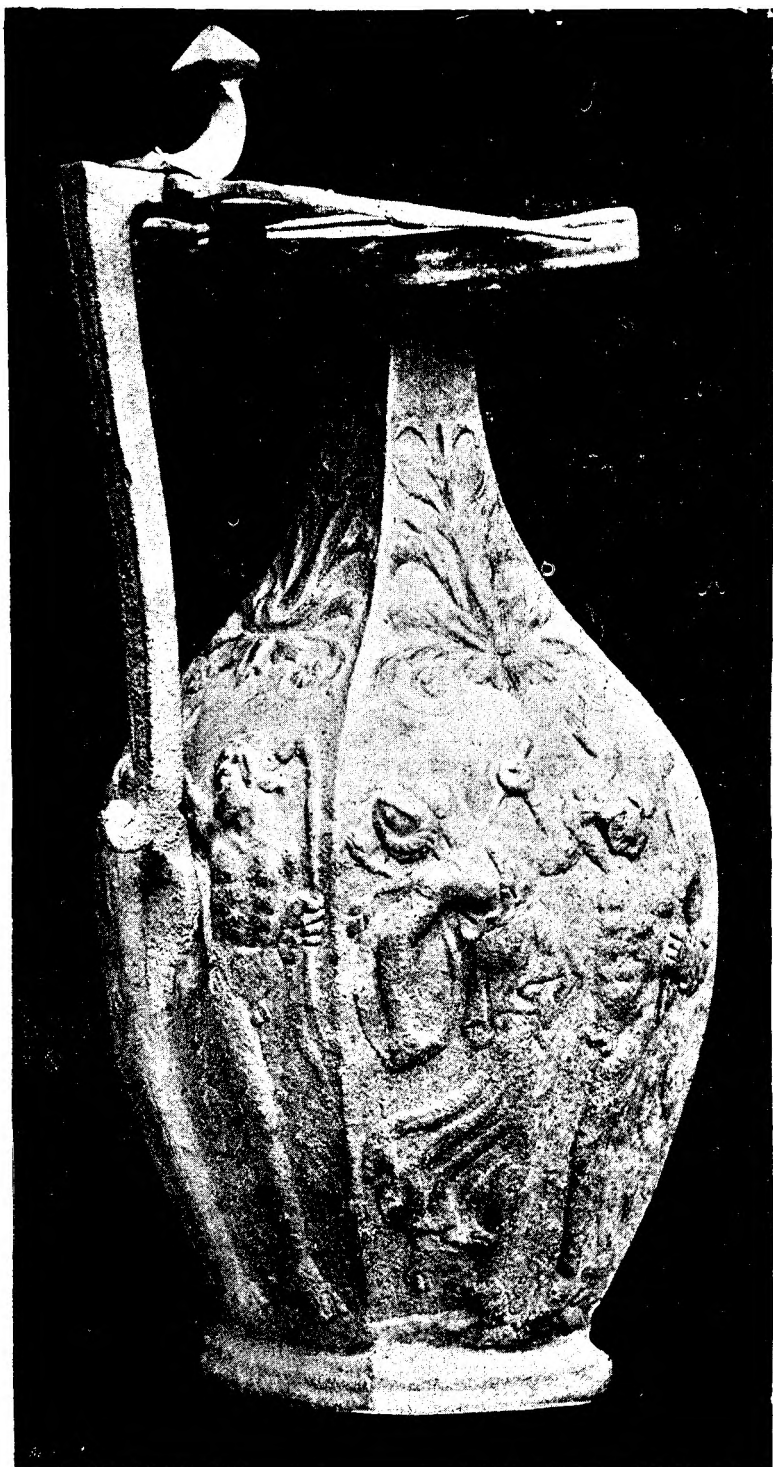
E szerint a lelet összes fémértéke tett 1776 frt 30 krt, a régiségi becsérték 5176 frtot, együtt 6952 frt 30 krt.

Azonnal átláttam, hogy a leletet annál kevésbbé szabad a kezemből kibocsátanom, mivel Szathmáry ur maga kinyilatkoztatta volt, hogy 6000 frtot ő rögtön ad meg érte. Alkudozásnak tehát nem volt helye, és miután azt is megtudtam, hogy a lelhely nem magántulajdonos birtokán, hanem a község területén van, megígérttem a 6952 frt. 30 kr. kifizetését és a leletet azonnal lefoglaltam, oly kikötéssel, hogy kötelesek az eladó találók a koporsó maradványokat, csontokat és a koponyát is behozni, a lelhelyen pedig tovább nem ásni, a míg én ki nem megyek a lelet közelebbi körülményei felvételére.

Azon közben elterjedett volt a híre a leletnek, természetesen, legalább is tízszeresen nagyítva. A községi bíró, a papok, a kavicsbánya haszonbérelője, ennek munkavezetője mind megannyian beleestek a kincsvágy és az irigység lázába. A kincs találóit valamenynyien úgy tekintették, mint tolvajokat, a kik a kincs megtalálása szerencséjét tőlök elrabolták, s ennélfogva először is a négy napszámot nem bocsátották többet oda, hogy a koponyát felkeressék, hanem abból kiindulva, hogy a hol anynyi kincs volt, ott még többnek is kell lenni, lázas sietséggel neki estek a lelet helyének és rajta és környezetén oly vad túrkálást vittek véghez, hogy a mikorra én kimehettem a hely színére merőben lehetetlenné vált volt már bár csak a lelhelyet magát fekvése iránya és mélysége szerint pontosan meghatározni. E túrkálás közben még megleltek egy ékszertöredéket és egy gyűrűt, a melyet az első találók nem kaptak volt meg, de egyszerűs mind azt is kiderítették, hogy a sír, illetőleg a koporsó lelhelye nem lehetett mélyebben a föld színe alatt, mint legfőlebb 2 méternyire, mivel alig egy-két centiméternyire, alább ásva, már mindenünnen víz fakadt, holott a lelet még egészen száraz talajban feküdt volt. A hely maga egy mellékutczája a helységnek, a mely a temető keleti oldalán vonul végig.

Enynyi tudomást birtam szerezni a lelet történelméről. Még összeszedtem egynehány töredéket a koporsóból és egy pár csontmaradványt. Ezzel be kellett érnem. Maga a lelet, a mely ma már az erdélyi muzeum régiségtárában van, a következő tárgyakból áll:

1. Két, csaknem tökélyesen egyenlő ezüst kantából (*lásd a mellékelt táblát!*). E kancsók magassága 31 centiméter. Nagyon vékony

1-sʹ tábla

11-ik tábla.

falú edények ezek, s egyike se maradt meg egészen épen. Tömör füle mind a kettőnek le van válva, éppen egy a fül tetején volt fel álló gombos peczek, a mely csak egy példányban van meg, ez is csonka. Oka ennek, hogy e részek oly forrasztó anyaggal voltak oda forrasztva, a mely egészen elmállott. Meglehetős esetlen négyszögű talpon, a melynek a magassága 10 miliméter, oldalhossza 8 centim. emelkedik fel a négyszögű alaprajzú edény felfelé hasasodva, a míg mintegy $12\frac{1}{2}$ centiméter magasságban eléri legnagyobb öblösségét, a hol mindenik oldalának 12 centiméter az egyenes szélessége, innen összehuzódik egy hasonlóképpen négyszögű átmetszetű palacszkerű nyakba, a melynek a tetején egy 3 miliméteres magasságú karimával szegélyezett négyszögű szájpárkány ül, a melynek egyik oldala közepén egy félkör-alakú csatorna van. Az egyiknek a szájpárkánya el van görbülve, és így alakja az ábrán²⁾ igen jól látható; oldalhossza $8\frac{1}{2}$ cm.; a másiké a kiemeléskor letört; és a levételkor csak viasszal volt a helyére ragasztva. A fül teteje lapos és széles, és villaszerű kivágással veszi körül a szájesatorna karimáját, a melyhez hozzá volt forrasztva. Maga az a felső lapja a fülnek át van törve és egy kikarélyozott szárú egyenszárú háromszögöt mutat, a melynek köríves karélyú száraihoz egy-egy sujtásszerű kacsakaringó tapad. A háromszög csúcsához illeszkedik a tulajdonképpeni fül, egy négyszögű átmetszetű tömör ezüst rúd, a mely alól egy levélforma lapba végződik, a melylyel az edény oldala középhez volt forrasztva. Mind a négy oldala az edénynek domborművel ékes, ugyanis mindeniken egy borostyán-lomb-koszorús csaknem egészen meztelen férfialak göcsös és felül kissé meggörbült bottal a kezében és egy nagyon könnyű öltözetű nőalak áll, két oldalon a nő hátrahajolva hátat fordít a férfinak, a ki kezét a feje felett kinyújtva feléje hajol, holott a harmadik oldalon szembe állanak egymással, a negyedikén pedig a férfi fordít hátat az őt követni látszó nőnek és erősen megmarkolt botját maga előtt tartva arczát visszafordítja a nő felé. A lábaik állásából és a ruhák lebegéséből látni lehet, hogy tánczot járnak, és az a meglehetős nagy lapos kerek tárgy, a melyet a nő egyszer jobb hóna alatt, a másik oldalon bal vállán tart, alkalmasint nem egyéb, mint az a csörgő kézi dob. a mely a Bacchus papnők rendes jelvénye, és én hajlandó vagyok az egészset egy fauntól és bacchanstól járt bacchikus táncz négy fordulatanak tekinteni.

²⁾ I. II. tábla.

A tánczot lejtő ez alakok felett mindenik oldalán egy-egy részarányos lombdíszítmény tisztán és művészien van alakítva, és tökélyben semmit se enged e dombormű a római művészet fénykorából való legszebb alakításoknak, holott a talpazat és a fül fogantyu rúdja meglehetősen kezdeties. A legelső kérdés azonban, a melyre feleletet kerestem, az volt, hogy öntvény-é ez a két kanta vagy vert munka. A fémnek a töréseken látható szemcsés-jegeczes szövete és a forrasztás minden nyomának hiánya öntésre mutat, holott az edény fala vékonysága, a mely alig 2 milliméternyi, és az a körülmény, hogy az edény belsejében világosan megvannak a külső domborodomoknak tökélyesen megfelelő mélyedések, vert műre engednének következtetni. Mégis az anyag torha és törékeny volta öntés mellett szól, ha csak nem akarjuk feltenni, hogy az eredetileg hajlékony vert ezüst a föld alatt a kiállott vegyhatások következtében váltotta merev és törékeny szemcsés voltát, a mi nézetem szerint alig feltehető. A fülek azonban kétségtelenül vert ezüstműből vannak.

A rendelkezésemre álló irodalomban ezekhez a kancsókhöz hasonló edényeket nem talállok; némileg emlékeztet rá egy ezüst kancsó, a melyet a nemzeti muzeum régiségtára nem rég szerzett (honnán? azt most itt nem tudom); de a fül formája tökélyesen ugyanaz, a mely az Athanarich vizigóth király kincséből származó arany kancsón, és némi változással az ugyanonnan való kétfülű aranycsészén látható.¹⁾ Az edények ily idomú fülei tehát, úgy látszik, góth ízlésűek, és Athanarich korában (369—372 Kr. u.) divatoztak, a mi jogot ad e divat keletkezését jóval korábbra, mintegy a 4-ik száz elejére tenni. Hogy azután meddig maradt fenn, alig lehet meghatározni, különben is kényes dolog, ebből a lelet korára következtetni. Hiszen az ily drágaságok mindig túl élnek a magok korát. Anynyi azonban még is merek állítani, hogy ezek a kanták nem keresztény művész készítményei, holott a kivitel nem csak tiszta romlatlan műízlésről hanem a tökély magas fokán álló műtani gyakorlottságról is tanúskodik. A művész, ha maga nem volt is római, de bizonyára római mestertől tanult, római mintát utánzott. Jól tudom, hogy a fémből dolgozó mesteremberek és művészek, tüzetesen az ötvösök a

¹⁾ Hottenroth, *Trachten der Völker*, I., 70 tábla, 29. 25. — Lindenschmit, *Handbuch d. deutschen Alterthumskunde* I., Taf. XXXVI, 2, Taf. XXXVII, 3. a petroszai leletről.

germánoknál nem csak a nagyon korai őskorban már szerepelnek, hanem kiváló tiszteletben is állottak, sőt ugy' szólván fő képviselői a művészetnek, nem ritkán a tudománynak is; úton útfélen találkoztunk velök már az ősz-német hit- és népregékben, hol csodaszépséggű fegyvereket és ékszereket készítve, hol bölcs tanácsokat adva, és mindenütt nagy tiszteletben állva, a mi arra mutat, hogy nagy művészek lehettek; de azért még se bírom magammal elhithetni, hogy ezeket a kantákat német művész a maga saját eredeti feltalálása után készíthette volna. A pogány német ez esetben germán hitregéből szemelte volna ki a tárgyát; keresztény német abban a korban nem ábrázolt volna pogány hitregére vonatkozó jeleneteket. Ezért én ezeket a kantákat római vagy legalább is római mintát utánzó vagy legalább is másoló készítményeknek tartom, és hajlandó vagyok készítésök korát inkább korábbra mint későbbre tenni; hogy túlságba ne essem, a 4-ik száz elejére teszem keletkezésöket.

Mostani állapotukban kívül-belül egy csaknem fél milliméternyi fekete kéreg borítja. Még nem sikerült kiderítnem, hogy ez a kéreg arra mutat-é, hogy tűz hatásának voltak kitéve, vagy pedig onnan származik, hogy a sótartalmú talaj vegyhatása klórezüst réteggé változtatta az ezüst felszínét. Dr. Fabinyi Rudolf tanártársam éppen most foglalkozik e réteg vegytani vizsgálatával.

2. Az arany ékszerek közül első sorban említtem azt a szalagsokorszerű lemezdíszet, a mely a harmadik tábla közepét foglalja el, és a melynek az alsó bal szegleten látható töredék kétségtelen tartozéka. Ez a dísz nagyon vékony aranylemez szalagból áll, a melynek a szélessége 18 és 25 milliméter közt váltakozik. A szalag két rétvű, felső és alsó lapjait vékony aranszegek foglalják egybe, a melyek hossza kétségtelenné teszi, hogy a két lemez közt egykor valami más anyag volt, alig ha nem vastag bőr, mert a szegecskék $7\frac{1}{2}$ milliméter hosszúak. A felső lemezszalag széleit éppen úgy mint az alsóét, kettős vékony bordaalakra lapított aranysodrony díszíti, a melyet ugyanazok a szegecskék foglaltak oda; a hol ez a dísz hiányzik, a szalagok szélein még látható lyukak mutatják, hogy ott is volt. Hogy ez az ékszer ugy, a mint most van előttünk, nem egész, világos, és én azt sejttem, hogy sokkal nagyobb volt; hová lett a hiányzó része, nem tudhatni; a lelet közt nem voltak. Az a kérdés keletkezik itt, hogy ez mi lehetett?

III-ik tábla.

Az aranylemez vékonysága arról tanuskodik, hogy önálló ékszer nem lehetett, hanem valamire erősített küldisz lehetett csak, még pedig tekintve, hogy a lemezek szeldísze mind a két oldalon ugyanaz, olyas valamin kellett lennie, a minek viselés közben mind a két oldala látható, tehát nem öv, nem ruhadarab. Ha a leletben vagy közelében lócsont vagy lószerszám maradványára akadtak volna, az ember hajlandó lehetne e díszet is, lószerszám díszítésének tekinteni, ám ilyen nem fordult elő, s így ez a feltevés önkényes esik. Nem marad egyéb, mint valami fejékre gondolni. Hogy a maga épességben ez a fejdísz milyen lehetett, azt annál kevésbbé lehet megmondani, mivel se azt nem tudjuk, hogy mekkora és milyen része hiányzik, se arra nézve nem vagyunk egészen bizonyosak, hogy a meglevő töredék a maga eredeti idomában van-e előttünk, vagy sem. Alább lesz még alkalmam erre visszatérni.

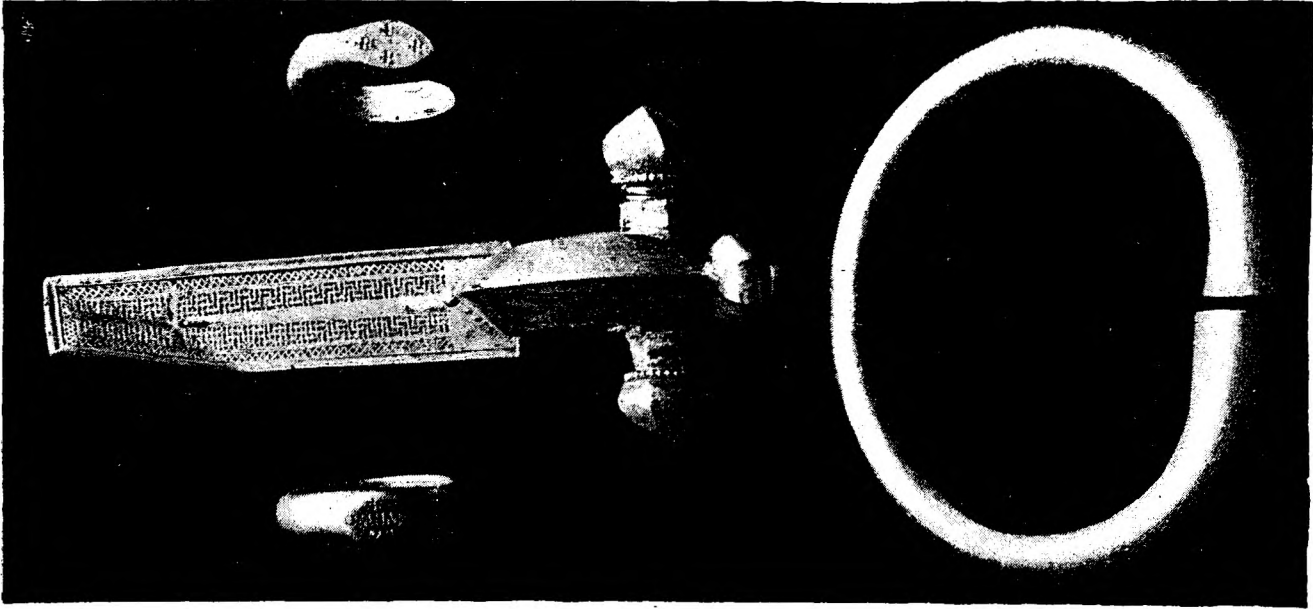
3. Az ugyan e táblán még látható aranylemez díszítménydarab nem tartozhatott az előbbihez. Ezeknek a széliről hiányzik a sodronyszegély, de díszíti széleiket egy szemcsesorvonal, a mely egyik oldalon domború, a másikon homorú, tehát volt színe és fonákja. A szélükön levő likacskák mutatják, hogy valamire rá lehettek szegezve vagy varrva. Hihetőleg ilyen több volt, mint a hány a kezembe került, a többi a túrkálás közben elkallódott. Ezek már lehettek ruhaszegélydíszek, és valószínűen azok is voltak.

4. Következik a negyedik tábla alján látható karperecz, tömör aranyból, egészen sima, özszeéró végei felé vastagodó és domború laphan végződő kerek aranyrúdból hajlítva. Az ily karpereczek nagyon régiek; ősfarmájok alkalmasint az, a mely homorú tálszerű két laphan végződik és nem alkot teljes karikát, és a melynek egy igen érdekes példányát 1834-ben tiz társával Irlandban, Mayo grófságban egy nagy kő alatt lelték.¹⁾ A miénknek tökélyesen hű hasonmása leledzett a pouani kincsben, a mely állítólag Detre (Theodorich) sírjából került,²⁾ a ki 451-ben Chalonsnál az Attila elleni csatában elesett és első ily nevű vizigoth király volt. A miénknek belső hosszabb átmérője 7·3 centiméter, a rövidebb 5·1 cm; vastagsága, a hol legvékonyabb 6 milliméter. a legvastagabb бүтүjénél 11 milliméter.

¹⁾ Transactions of the R. Irish Academy, Dublin 1837, Vol. XVII. pag. 12 és 13.

²⁾ Hottenroth i. m. 70 tábla 13. idom. — Lindenschmit i. m. 294. l. 238 id. — Childerich sírjában is volt egy.

Vétségből e tábla fel van fordítva.

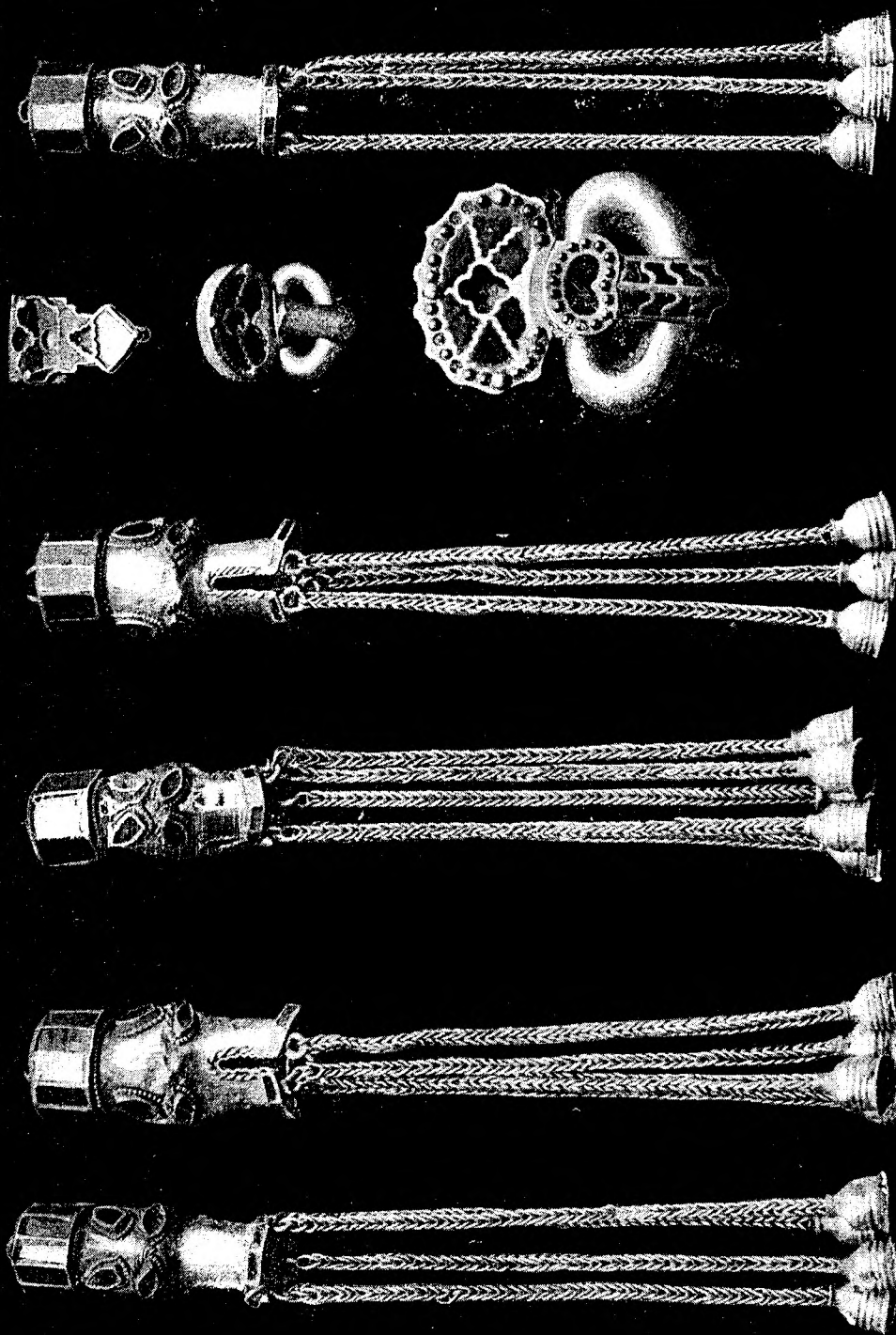

IV-ik tábla.

5. Az 5-ik táblán van öt darab csüngő. Egy 8—12 oldalú arany hasábból, a melynek a tetején két sodronyfül van, és a melynek mindenik oldalát egy-egy vékony szélbe foglalt átlátszó almandin lapocska borítja, apró gyöngysorkerethől egy felfordított körtve alakú díszítmény nyúlik le, a melynek bunkós teteje lefelé hengerded nyakba megy át, a mely alól ismét egymásfelé lejtő, fél hatszög alakú gallér forma párkányban végződik, a melynek szélei ismét almandin lapocskákkal ékesek. Szembe nézve a bunkós részen négyágú csillag idomban látunk gyöngysorba foglalt négy köpűt, a két felső alsó végén csonka nagy, az alsó teljes de kisebb búzaszem alakú és mindenikben éppen oly idomú almandin lapocska van; oldalról nézve látjuk, hogy a nyakba alólról egy szájnyílás forma hasadék nyúlik bele, a mely sodronyfonadékkal van szegélyezve és az egésznek oly idomot ad, mintha két disznófő teteje volna egymáshoz illesztve. Az alsó párkány zárlapján öt sodronyfül van, a melyek mindenikén egy-egy sodronyfonatú lánczon egy vékony lemezből készült zárt harangidomú csüngő lóg. Az öt csüngő azonban csak egyiken van meg mind, más kettőn csak négy, a utolsó kettőn csak három maradt meg, a többi elveszett. Némely helyt az almandin lapocskák eltörték és kihullottak, itt aztán látszik, hogy a foglaló köpűk feneke finomul meg van rovátkolva, részint azért, hogy a követ tartó ragacs jobban oda tapadjon, részint azért, hogy az átlátszó kőlapocskák csillogóbb fényben ragyogjanak. Az egész mű rendkívül magas műtani tökélyről tanuskodik, ma is bocsületére válnék az ily munka akármelyik ötvösnek. E csüngők egész hossza 15·5—15·6 cm., ebből esik a szegletes fejre 1—1·2 cm., a disznófőalakúra 3·5—3·7 cm., a lánczocskákra 11 centim.

Hogy ezek a csüngők mint egyszersmind csörgők valamin lógtak, és arra szolgáltak, hogy minden mozdúlatra halkán bár, de még is hallhatóan csörögjenek, első pillanatra világos. De mi volt az a valami, a min csüngtek, az kemény kérdés. Azt hiszem azonban, nem járok nagyon messze a valóságtól, ha azt a valamit fejedelmi fejéknek vagy koronaszerű süvegnek tartom. Éppen a fej az, a mi még beszéd közben is legtöbbit mozog, és legtöbbször hallathatja azt a halk csengést, a mely e csüngők rázásánál hallik.

Ha ez a feltevéssem nem csal, és eddigelé hiszem, hogy nem csal, az a szalagcsokorszerű ék, a melyet 2) alatt leirtam, éppen

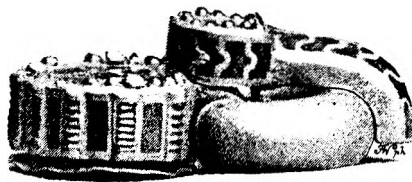

V-ik tábla.

ezen a süvegen díszelgetett. Miképpen és mily alakban, igaz, nem tudom megmondani; de hogy ily csüngők koronákon valósággal voltak, kétségbe nem jöhet; a byzanci császárok és császárnék koronáin rendszeren ott vannak, és a magyar szent koronáról se hiányznak. Tudtomra ilyeneket még nem leltek sehol; a Recesvinthus fogadalmi koronáin a Hôtél Clunyen levő csüngők más célra valók s nem is ilyen alakúak.

6. E csüngőkhez csatlakozik legközelebb az a gyönyörű csat, a mely ugyan e táblán a negyedik és ötödik csüngő közt legalól látható. Egy hosszúdad kerekességű lapos dob, a melynek az alja síma aranylap, egy centiméter magas oldalszéle, a meddig szabadon van, tizenegy oszlopszerű kidudorodással, a melyet keresztvonalok díszítenek, éppen anynyi téglányalakú térre van osztva, a melyek mindenikét egy-egy almandin lapocska tölti ki; a dob erős felső lapja, a mely különben oda van forrasztva almandin gyöngysorral körített rezés szélű kerüleklet mutat, a melynek a közepén egy négylevelű rózsaszakal alakú négy félkörbe zárt nagy mély üres köpű van, a melybe alkalmasint kő volt foglalva, de milyen, azt nem lehet tudni; innen kiinduló kigyóvonalú sugarak a kerülek lapját hat czikkre osztják, a melyek mindenikét egy megfelelő alakú almandin lap tölti ki; a dob vékonyabb alsó lapját szögek foglalják le, de lazán; az a bőr vagy szövet, a melyhez a csat erősítve volt, e lap és a dob közé volt szorítva. A dob alsó szélihez két erős sodrony-gyűrű van erősítve, a melyben a csat tömör arany karikája forog, és ugyan e szél tetejéhez van csaknem mozdíthatatlanul foglalva a tömör peczek, a mely egy laphengerded dob-

szívalakú,
felül almandin gyöngyöktől körülvett hasonló idomú almandinlappal ékített

hengerded doból indul ki és félhenger alakú átmetszettel a karika alsó szélire görbül; a kis dob

oldala $\frac{1}{2}$ alakú válaszfalakkal elválasztott almandin-lapocskákkal van kirakva, a peczek felső domború lapját egy szélesecske borda választja két csikra, a melyeket ismét hatytyúnyak-idomú arany választékok almandinnal kirakott apróbb terekre osztanak. A csat méretei a következők; a dob-alakú csatfej hosszabb átmérője 4 cm., rö-

videbbike 2·5 cm.; vastagsága 1 cm.; a karika belső hosszab átmérője 2·8 cm., a rövidebbik 0·9 cm., vastagsága 0·9 cm.: a peczekfő hosszabb átmérője 1·9 cm., a rövidebbik 1·4 cm., a tulajdonképpeni peczek hossza 2 cm., a peczek vastagsága a fejnél 7 milliméter, a legörbült végénél 5 milliméter. Semmi kétség, hogy ez a csat egy őv öszszecsatolására szolgált, és minthogy nagyon valószínű, hogy az őv hevedere bőrből volt, ennek pedig semmi nyoma se maradt, azt kell gyanítanom, hogy ezt a bőrt nem a rothadás emésztette meg, hanem a földben élő férgek és rovarok falták fel, a miből aztán könnyen megérthető, hogy a fejék bőrsüvegének se maradt semmi nyoma.

E csat különben minden tekintetben hasonlít az I. Childerich frank király 1653-ban Tournayben felfedezett sírjában talált két csathoz,¹⁾ csak hogy ezek csonkák, a miénk ép és a díszítés különböző. Childerich meghalt 481-ben.

7. E csattal hasonló szerkezetű egy más kisebb csat, a mely alkalmasint valamely nyakéken volt, csak hogy ez sokkal egyszerűbb; oldalszélei simák és a peczeknek sincs se dobja se almandin díszítése. Ennek a dobja is a felső lapján kerülék idomú, a kerülékalakú almandin csak négy czikkre van osztva, a közepin az üres köpű kerek és a szélén csak három gömböcske van, az alsó lapot oda foglaló szegek fejei. Ehhez hasonlót is találtak a Childerich sírjában.²⁾

8. Egy almandinlapokkal borított aranylemezből való ékszertőredék áll a két csat felett ugyanazon a táblán, alkalmasint kapocs vége. Ez egyike azoknak a daraboknak, a melyeket utólagosan találtak, de első pillanatra szembe ötlő, hogy úgy anyag mint munka tekintetében hozzá tartozik a többihez.

9. A negyedik táblán a karperecz felett két gyűrű látható. A jobbról álló pecsétnyomó gyűrű tömör aranyból, a melynek a feje felé töréssel vastagodik a karikája, maga a fő pedig kerülék idomú lap, a melyen négy egyenszárú kis kereszt (görög kereszt) van bevésvé. A mi ezen a gyűrűn a súlyán kívül még nevezetes, az, hogy a kopásnak rajta nincs semmi nyoma, olyan most is, mint ha ma került volna ki az ötvös műhelyéből. A többi tárgyak finom munkájához képest ennek az egyszerű sima felülete esetlennnek látszik, el-

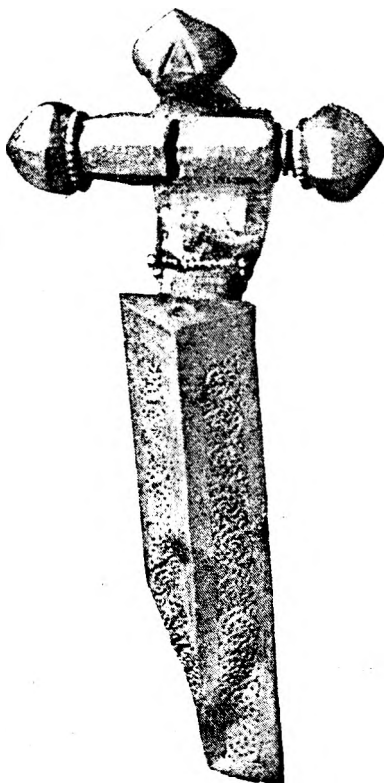
¹⁾ Hottenroth i. m. 72 t. 58 és 65. — Dahn, Urgeschichte der germ. u. rom. Völker, 3. köt. 143. l. 6 és 7. (Berlin, 1883).

²⁾ Hottenroth i. h. 56.

dalszélei éles és ép volta arra enged következtetni, hogy tulajdonosa csak nagyon rövid ideig vagy tán éppen nem is viselte az ujján. A bal felől levő gyűrű az utólagosan talált tárgyak másodika, és elején azt a gyanút ébresztette bennem, hogy nem is tartozott ehhez a lelethez, és noha alaposan végire járva meggyőződtem, hogy ugyanott találták, most se enyészett el egészen az a gyanúm, hogy még se tartozik a lelethez. Alakjára nézve hasonló ugyan ez is a másikhoz, nagyságuk is talál, de anyagja sokkal halványabb, tehát nem oly tiszta arany, azonkívül nagyon kopott, a mi hosszas használatra mutat. Legérdekesebb ezen a gyűrűn a fején levő felirat. Egy kis görög kereszt alatt áll szép tiszta római betűvel e név ΟΜΗΑΡΙΩΣ, még pedig nem visszás betűkkel, a mint pecsétnyomón várná az ember, hanem egyenesen és tisztán olvashatóan Már akár valóban neve ez az itt temetve volt úrnak, akár nem, anynyi bizonyos, hogy a név történelmileg ismeretlen, a kereszt felette keresztényre enged következtetni, és a név latinus végzete elárulja, hogy nem áll előtünk a maga eredeti valódi hangzásában. Nem lehetetlen azonban, hogy ez a gyűrű nem is volt a halotté, hanem valamely barátja, hű szolgája, tán papja tette emlékül a drága halott sírjába. Mindenképpen azonban tanuskodik ez a gyűrű erős római befolyásról, ha nem merem is azt állítani, hogy az ide temetett főnök a római birodalommal szövetségben volt vagy tán éppen a császár szolgálatába szegődött törzs főnöke lehetett.

10. Következik most egy darab a mely izlésem szerint legszebb, felfogásom szerint legérdekesebb darabja az aranyeletnek. Ez egy tűző kapocs (fibula) erős aranylemezből. Egy hatszögű átmetszetű kereszttrúdhoz, a mely a két véginél gyöngyszemcsés karikával elválasztott hegyes süvegalakú két gombban végződik, a közepén egy felül éles háromszögű átmetszetű kecsesen görbülő íves kar csatlakozik, a melyet nagyobb erősség kedvéért a kiinduló pontján gyönyörűen metszett és látható oldalán lombdíszszel ékes két támasz fog le. Ez az ív hátul éppen oly gombban végződik, a milyenben a kereszttrúd is; elől egy gyöngysor karimában végződik, a melynek az ív felső élén álló szeme tetemesen nagyobb a többinél; ettől kezdve az ív vékonyodik egy elkerekített nyakba, a melynek külső díszítése úgy mutat, mint ha sodrott finom aranyszállal volna körülfonva. E nyak aztán rá tapad a rúd felső lapjához, a mely az imént említett

gombbal ellenkező irányban egyenesen nyúlik el. Ez a rúd is háromszögű átmetszetű, csakhogy ennek az éle alól van (l. a felső oldalt a 4-ik táblán, az alsót a szövegbe nyomott ábrán), felső egyenes lapját közel a szélehez egy finom ormó keríti, ezen belül a három szabad oldalát apró ferde kereszttekből alakított, áttört, keskeny rostélyszalag veszi körül, és ezen belül csak nagyon keskeny sima szalaggal elválasztva az egész tért derékszögű maeanderdísz tölti be, roppant finomul áttörve. E maeanderből kiválik egy hosszú szárú (latin) kereszt, a melynek teteje és oldalágai halfarkidombban

végződve a kerítő rostélyzatba is belenyúlnak. Az alsó két oldallapot is kacsaringós lombdíszsáv éppen oly finom áttört munkában ékíti. Felülről nézve a kereszttrúd jobb oldali véggombja balra kanyargó csavarral kicsavarható (az idomban ki is van csavarva úgy, hogy a csavarnak két kanyargása látszik); alólról nézve a kereszttrúd közepén egy rést látunk, a melynek a hasábos rúd alaplapja

közepén egy lyuk felel meg, a hátsó gombon pedig egy háromszögű bémélyedés, jelölve a (sajnos! meg nem talált) tű megerősítése módját és fejének a helyét. Ugyan is az e tűző kapocshoz tartozott tűnek alkalmasint arany gombja volt, oldalán pedig egy lapos füle, a mely a kereszttrúd részébe illeszkedett és a rúd lyukába eresztett tű lefoglására úgy szolgált, hogy a kicsavart gomb belső szegét a becsavaráskor átbocsátotta, s így mozdíthatatlanná tette a tűt.

A kapocsnak egész hossza a hátsó gomb végpontjától a rúd végeig 11.5 centiméter, a kereszttrúd hossza a gombok nélkül 2.5 cm., azokkal együtt 5 cm.; a végrúd felső lapja 7.2 cm. hosszúsú. 1.8 cm. széles.

A díszítést és a végrúd átmetzetét kivéve tehát ez a tűző kapocs hasonmása a Childerich féle (1831 óta vegképpen eltűnt) tűző kapocsnak.)¹⁾ és ez teszi kiválóan érdekessé. Minthogy Lindenschmit a maga leírásában különösen kiemeli a kapocs e csavaros zárását, nem tagadhatom meg magamtól, hogy itt egy más elmes zárást ne említsek.

Van az erdélyi muzeum régiségtárában egy tűző kapocs bronzból, a melyet Torma Károly barátom Mojgrádból hozott még az ötvenes években. Ez a bronz-kapocs jóval kisebb, de alakra nézve éppen olyan Tűje a keresztrúd közepén levő résben egy szeg körül szabadon mozgott, a végrúd pedig két lapból álló, a melyek az egyik oldalon nyílt s befelé táguló fiókot alkotnak és e fiókban lóg egy nyelv, a mely átnyuló szegen oly hosszúkö hasítékkal van felfüggesztve, hogy ha a kapesot végrúdjával felfelé kissé megrázzuk, a nyelv, a melynek a vége félhüvelyre van összehajlítva és azért a fiók szűk oldalrészén ki nem fér, mintegy fél centiméternyire kibúvik és akkor kihajtható. Ha már most a tűt a nyelv félhüvelyébe fektetjük és a nyelvet aztán visszaszorítjuk a fiókba, a tű mozdíthatatlanul le van foglalva. Nevezetes dolog, hogy Paget János ur 1863-ban e tű tökélyes hasonmását Olaszországból hozta és még később egy valamivel kisebb példány került Hunyadmegyéből.

De térjünk vissza a mi leletünkre, a melynek tárgyait immár a hogy birtam, hűségesen leirtam. Leírásom hézagait úgy is pótolják a jól sikerült ábrák.

Szíves olvasóimnak már is feltűnhetett, hogy ez egész sírleletben, mert hogy az, ahhoz nem fér kétség, nincs semmi nyoma fegyvernek vagy fegyver alkatrészének. Már pedig, ha fejedelmet temetve drágaságait melléje tették a sirba, hogy maradhatott el a férfi legmértöbb ékszere, a fegyvere? Ez arra a gondolatra juttat, hogy nem lehetetlen, hogy ez nő sirja, és az a gyűrű, a melyen az Omharus név áll, a férjeé lehetett, tán éppen jegygyűrűje.

Következik most a legfogasabb kérdés, a lelet korának a kérdése.

Minthogy semmi jel sincs, a mely az eltemetett halott kilétére engedhetne csak hozzávetőleges következtetést is, egyenesen csak

¹⁾ Ennek rajzát l. Lindenschmit i. m. 424 lapján és Dahu i. h. 8.

arra vagyunk utálva, a mit a tárgyak magok árulnak el mi és minő voltokkal. A lelet az erdélyi részek észak-nyugati táján a Szamos völgyében jutván napfényre, az itt eltemetett halott okvetetlenül oly törzshez tartozott, a mely annak idején e vidéken tanyázott. A koporsóról csak annyit tudunk, hogy fából volt és meg volt vasalva; de hogy milyen volt, azt abból a kevés nyomból, a melyet a rothadás a fából, a rozsdá a vasból meghagyott, még csak sejteni se bírjuk.

A sír nem volt köztemetőben, mellette és körülötte semmi nyoma más síroknak; de nem lehetetlen, hogy országút mellett volt; csaknem biztos nyomok mutatják, hogy a rómaiak szamosvölgyi országútja ezen a völgyen haladt végig.

A halott kétségen kívül keresztény volt. Már akár katolikus volt, akár áriánus, csak római érintkezés, római befolyás avathatta be a keresztény hitbe, és ha nem volt is született római, mivelődése, már t. i. a mennyi volt, csak római — ha szinte kelet-római is — lehetett.

De mindezek a valószínűségek nem nyújtanak még kellő támpontot a kor meghatározására

A kantákról már fennebb megmondtam, hogy a lelet legrégibb darabjainak tartom, egyfelől azért, mivel a rajtok levő domborművek alakítás és kivitel tekintetében nem csak tiszta klaszszikus műizlésről, hanem kivált mint öntvények magas fokú műtani tőkélyről tanúskodnak, és másfelől, mivel e domborművek tárgya még egészen pogány. A fülek alakja, igaz, a petroszai lelet korára (Atharich? 360—381 Kr. u.) mutatna, és ez már csak azért se volna lehetetlen, mivel tudva levőleg ez egyszersmind Ulfilas kora is, a melyben a kereszténység kezd terjedni az e vidéken akkor megtelepedett góthok közt, a melyben tehát igen jól lehet képzelni, hogy a már keresztény góth családoknak még sok pogány emlék lehetett birtokában. De ez az idom éppen nem zárja ki a jóval korábbi készülhetés lehetőségét. Hiszen ez idom első nyomai már kezdenek mutatkozni a Mykenaeben lelt arany edényeken¹⁾; megtalálom egy nagyon régi etruszk cserépkantán²⁾; két ezüst edényen a hildesheimi leletből³⁾; és

1) Schliemann leletci közt, Hottenroth i. m. 28. tábla, 9.

2) U. o. 42. tábla, 35.

3) U. o. 53. tábla 19., 27.

így, ha a petroszai kincs elrejtése idejét helyesen tesszük is 380. tájára, a mely évben Athanarich Byzanczba menekülni kénytelenült, az elrejtett tárgyak készítése idejét bátran tehetjük jóval korábbra.

Könnyebb az eligazodás az arany ékszerekkel. Ezeken alak, műízlés, kiviteli tökély és anyag oly édes testvére a Childerich sírjában lelt ékszerekének, hogy az egykorúság nem is jöhet kérdésbe. Egy iskolabéli művek ezek anynyira, hogy akár egy műhelyből is kerülhetek volna. Ám Childerich frank volt és még pogány, holott a mi halottunk semmi esetre se lehetett frank és bizonyára keresztény volt.

Childerichet 481-ben temették el, de bizonyára a vele sírba rakott ékszerek nem abban az évben készültek, hanem jóval korábban. A mi halottunk nem kerülhetett sírjába azután, hogy törzse e keleti tájakról elvonult; de hát melyik törzshez tartozott? Már most tudjuk, hogy ezeken a vidékeken a 4-ik század második felétől kezdve egészen 488-ig, a mikor elindultak Theodorich alatt Italia elfoglalására a góthok voltak megtelepedve; tehát a mi halottunk góth vala és e szerint 488 előtt halt meg. Mindez igen jól talál egybe. Elmondhatjuk, hogy a mi sírletünk a Childerichével egykorú, mintegy 480 táján került sírba, tárgyai készülhetek 450 és 480 közt, a mi elég valószínűséggel elég szűk határok közé szorítja az aranyékszerek készítése korát; az ezüst kanták vagy 50 évvel régiebbek is lehetnek.

Még azt lehetne kérdezni, hogy hol készültek az ötvösség e remekművei. Én nagyon tisztetem a germánok ötvöscinek művészetét és ügyességét és hiszem is, hogy sok szép és jóízű munka került ki a műhelyeikből; de bocsássanak meg nekem német atyámiai, ezeket az ötvösmunkákat még se bírom germán mesterembernek tulajdonítani. A germán törzsek még ekkor is mozgó állapotban voltak, a vándorélet pedig éppen nem kedvez oly berendezett műhelyek keletkezésének, a milyenekből ily művek kerülhetnek ki.

Galliában és a Rajna mentén a régi római telepvtárosokban lehetnek és voltak is, ám ezekben nem germán, hanem római mesteremberek működtek; itt a keleten nem volt úgy. Tudom én jól, hogy például a középafrikai négerkovács, a kinek még kalapácsa sincs, egy kézzel fogott kavicskövel oly nyílhegyet kovácsol vasból, a melylyel egy európai fegyverkovács se szégyelné meg magát; de a

vas nyílhegytő: addig a tűző kapocsig, a melyet itt hámulunk, óriási a távolság.

Én tehát ezeket az ékszereket mind római műveknek tartom. A legutoljára leirt tűzőkapocs egész alakjával tiszta római, a többi darabok, igaz, nem mutatnak római műízlést; de a műipar terén oly magas tökélyre emelkedett rómaiság tudott más népek szája izére is dolgozni, és ha a mai angol gyárak japáni fegyvereket küldenek Japánba és az egész keletet elárasztják keleti himzésű fátyolszövetekkel, fel lehet és fel kell tennünk, hogy a római és kivált a byzancezi ötvösök el tudták sajátítani és lesni a birodalom szomszédjában megtelepedett barbár törzsök izlését, és hogy aztán mint élelmes üzletemberek ki is tudták használni fölényöket az előttük megnyílt vásárokon, egészen eltekintve attól a körülménytől, hogy a színleg barátság és tisztelet jeléül, tényleg kikötött és köteles adó fejében a birodalom határait ostromló népek fejedelmeinek „ajándék“-ba küldött értéktárgyak kétségtelenül byzancezi és római műhelyekben készültek, és aztán éppen mint fejedelmek kincsei nem csekély befolyással voltak az ősnemzeti műízlésre és fejlődésére. Lám, fennebb említettem két bronz kapcsot, a melyek egyike Mojgrád barbár telepből, másika Olaszthonból került és a melyek az összevésztésig tökélyes ikrek. Bizonyára nem a mojgrádi készítményt szállították Itáliába. Innen is van, hogy a góth sírban Apahidán és a frank sírban Tournayban ugyanazokat az ékszereket leljük, ezek is, amazok is római műhelyben készültek, se frank, se góth ötvös nem készítő.

Mi pedig, szemlélve e gyönyörű tárgyakat, csodáljuk azt a tökélyt, a melyet az ötvösök méltán szabad művészetnek minősített műipara elért már ezelőtt ezernégyszáz esztendővel és hálát adunk az anyaföldnek, a mely a kegyelettől egykor rábizott kincset enynyi ideig megővta és most oly körülmények közt adta vissza, hogy továbbra mi is kegyeletesen megőrizzük mostani és jövődöbeli észlelőinek tanulságára és épülésére.

Kolozsvárt, szeptember 17-én 1889.

Findly Henrik.